

Панчук Н.П. Психологічні особливості професійної спрямованості особистості студента вузу / Н.П.Панчук // Психолого-педагогічне забезпечення особистісного розвитку майбутнього фахівця з вищою освітою: збірник наукових праць за матеріалами II всеукраїнської науково-практичної конференції (27 червня 2014р., м. Кам'янець-Подільський). - Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2014. – 500с. – с.53-59.

УДК 159.923:378.147-057.87

Н.П.Панчук, кандидат психологічних наук, доцент

**(Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський)**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВУЗУ

У статті розглядаються теоретичні аспекти проблеми спрямованості особистості як однієї з центральних проблем, зокрема, професійної спрямованості особистості студентів вищого навчального закладу, проаналізовано різні підходи до визначення спрямованості та професійної спрямованості; розкрито особливості професійної спрямованості в юнацькому віці як системоутворюючого фактору (професійне самовизначення, період підготовки до майбутньої діяльності в студентський період), виділено вплив професійної спрямованості на професійне самовизначення майбутніх фахівців в процесі навчання у вузі, висвітлено компоненти професійної спрямованості, які є показниками рівня її сформованості в студентів, та вказано на футуристичну функцію професійної спрямованості.

Ключові слова: спрямованість, професійна спрямованість, мотиваційна сфера, професійне самовизначення, світогляд, ціннісні орієнтації, інтереси, схильності, прагнення, ідеали, переконання.

В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы направленности личности как одной из центральных проблем, в частности, профессиональной направленности личности студентов вуза, проанализированы различные подходы к определению направленности и

профессиональной направленности; раскрыты особенности профессиональной направленности в юношеском возрасте как системообразующего фактора (профессиональное самоопределение, период подготовки к будущей деятельности в студенческий период), выделено влияние профессиональной направленности на профессиональное самоопределение будущих специалистов в процессе обучения в вузе, освещены компоненты профессиональной направленности, которые являются показателями уровня ее сформированности у студентов, и указывается на футуристическую функцию профессиональной направленности.

Ключевые слова: направленность, профессиональная направленность, мотивационная сфера, профессиональное самоопределение, мировоззрение, ценностные ориентации, интересы, склонности, стремления, идеалы, убеждения.

Актуальність дослідження. Спрямованість особистості, як одна з центральних проблем, є предметом активного дослідження в психології. Існують різні точки зору щодо визначення спрямованості особистості. С.Л.Рубінштейн розглядав спрямованість як ієрархію потреб і інтересів [14], А.Н.Леонтьєв як особистісний смисл, В.Н.Мясищев – як синтетичну і динамічну єдність суб'єкта, свідоме ставлення людини до середовища і до самої себе. Я.В.Васильєв розглядав цільовий компонент спрямованості особистості, у якій цілі займають центральне місце поряд із іншими компонентами спрямованості [2]. Виявлені ним структура та функції цільового компонента спрямованості особистості дозволяють розглядати її як самостійний вид спрямованості особистості, що дає можливість діагностувати перспективи розвитку та саморозвитку особистості й здійснювати психокорекційну роботу. Цікавою, на наш погляд, є позиція К.К.Платонова, який вказував, що спрямованість особистості – це соціально обумовлений вищий рівень особистості, що включає бажання, інтереси, схильності, прагнення, ідеали, переконання, світогляд.

Особливе значення приділяється дослідженню поняття «професійної спрямованості» як одного з основних компонентів спрямованості [5, 6, 7, 8, 9, 15]. Розкриттю різних аспектів професійної спрямованості присвячено праці В.О. Бодрова [1], Н.Б. Іванцової [6], В.А.Семиченко [15], В.О. Сластьоніна [16], Ю.Е.Якуніної [19] та ін. Також вивчаються різні аспекти професійної спрямованості, а саме: зміст і структура професійної спрямованості (Л.І. Божович, Т.С. Деркач, М.І. Дяченко, Н.Б.Іванцова, Н.В. Кузьміна, О.М. Леонтєв, Б.Ф. Ломов, Л.М. Мітіна, С.Л. Рубінштейн, В.А.Семиченко та ін.); етапи становлення та рівні сформованості професійної спрямованості (Т.Д. Дубровицька, Н.Б.Іванцова, С.К. Морозов, В.О. Сластьонін та ін); критерії оцінки професійної спрямованості та методи її діагностики (Н.Б.Іванцова, Є.П. Ільїн, Н.В. Кузьміна, А.О. Реан та ін.); умови і шляхи формування та корекції професійної спрямованості особистості студентів (М.І. Дяченко, Н.Б.Іванцова, Н.В. Кузьміна, В. О. Сластьонін та ін.)

Незважаючи на різні підходи до тлумачення поняття „професійна спрямованість”, автори, тим не менш, сходяться на тому, що вона залежить від ієрархії ціннісних орієнтацій, мотиваційної сфери, інтересів, світоглядних поглядів, тобто компонентів спрямованості особистості.

Мета дослідження – дати теоретичний аналіз поняття «спрямованості особистості» як однієї з центральних проблем, зокрема, «професійної спрямованості» особистості студентів вищого навчального закладу, проаналізувати різні підходи до визначення спрямованості та професійної спрямованості; розкрити особливості професійної спрямованості в юнацькому віці як системоутворюючого фактору, виділити вплив професійної спрямованості на професійне самовизначення майбутніх фахівців в процесі навчання у вузі.

Результати дослідження. На думку В.А.Семиченко, спрямованість особистості визначається як специфічна активність самої людини (інтенція), що виражається в певній суспільно значимій, соціально нормованій діяльності, в якій індивід реалізує власну індивідуальність [15, с.95].

Спрямованість особистості – сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості і відносно незалежні від наявних ситуацій. Спрямованість особистості характеризується її інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, в яких відображається світогляд людини [13, с.230].

Спрямованість особистості - це система спонукань і ціннісних орієнтацій, яка визначає вибіркове ставлення та активну поведінку людини, тобто спрямованість, по суті, - це стійка система мотивів, які орієнтують життєдіяльність особистості. Причому один із мотивів, залежно від ситуації, може бути домінуючим, а решта - підпорядкованими. В цілому, визначаючи спрямованість особистості, ми дізнаємося, що людина зробила в своєму житті, що вона збирається робити і як вона хоче досягти цього. Залежно від сфери виявлення домінуючої спонуки розрізняють морально-етичну, професійну та побутову спрямованість особистості [4].

На певних етапах онтогенезу саме професійна спрямованість виступає системоутворюючим фактором (професійне самовизначення у юнацькому віці, період підготовки до майбутньої діяльності в студентський період, самореалізація зрілої особистості завдяки успішній професійній діяльності) [15, с.91-92].

Становлення особистості, самовизначення, формування світогляду як системи узагальнених поглядів, знань, переконань, уявлень, цінностей, ідеалів тощо відбувається в ранній юності. Світоглядні позиції в ранній юності будуються на інтелектуальному розвитку, інтересі до особистості, рефлексії. В цей період відбувається формування власних переконань [3, с.225].

Підготовка молоді до праці і вибір професії – важлива державна справа. Вибір професії по-справжньому вдалий тільки тоді, коли він пов'язаний з соціально-моральним вибором, з роздумами про сенс життя. Головною ознакою цього періоду є потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, вибрати професію, усвідомити себе членом

суспільства, виробити світогляд [3, с.211]. Навчання юнаків у вузі має професійну спрямованість і забезпечує набуття практичних навичок для більш успішного оволодіння майбутньою професією [3, с.204].

Таким чином, життєвий вибір, зроблений у юнацькому віці, буде залежати від спрямованості особистості, базових ціннісних орієнтацій, домінуючої мотивації, тощо, і, в свою чергу, визначатиме подальший життєвий успіх і спрямованість дорослої особистості [3, с.205].

Професійна діяльність як суспільно схвалена і регламентована форма реалізації людської активності висуває до виконавця свої вимоги, однією з яких виступає наявність професійної спрямованості (прийняття даної професійної діяльності як особистісно значущої, пріоритет даного виду діяльності над іншими видами тощо) [15, с.95].

«Професійна спрямованість – загальна характеристика відношень людини з певним видом професії. Між професійною спрямованістю та іншими компонентами мотиваційної сфери існує складний, неоднозначний зв'язок. З одного боку, спрямованість на певну професію виникає тоді, коли інші компоненти мають достатньо високі рівні сформованості і стійкості, проявляються протягом достатньо тривалого часу. З іншого боку, професійна спрямованість, що досягає певного рівня свого розвитку, вбирає в себе ці компоненти, підкріплюючи їх функціонування загальносистемними впливами. В кінці кінців, при високому рівні професійної спрямованості вона починає підкорювати собі інші сфери життєдіяльності людини, перерозподіляючи резерви вільного часу, детермінуючи вибори видів занять, яким надається перевага, підкоряючи втілювані, реалізуємі рівень та форми активності інтересам професії» [15, с.100-101].

Професійна спрямованість – розуміння і внутрішнє прийняття особистістю цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних із нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Усі ці ознаки і компоненти професійної спрямованості є показниками рівня її сформованості в студентів.

Вона характеризується стійкістю (нестійкістю), домінуванням соціальних або вузькоособистісних мотивів, далекою чи близькою перспективою [12].

А.Р. Мусалаєва визначає професійну спрямованість як установку на розвиток особистості відповідно до вимог діяльності, що супроводжує все свідоме життя суб'єкта праці. Її можна охарактеризувати як фіксований на певному віковому етапі рівень цілісного процесу становлення особистості спеціаліста [11].

Професійна спрямованість особистості - це властивість, яка виявляється в активному і стійкому прагненні займатися певною професійною діяльністю, вдосконалюватися в ній. Це особи, які в своєму житті на перший план ставлять роботу (сім'я, наприклад, для них може бути на другому плані). Безумовно, та чи інша спрямованість характеризується інтенсивністю, стійкістю, широтою і певним рівнем. Інтенсивність спрямованості пов'язана з емоційним забарвленням, яке може виявитися у вигляді нечітких потягів чи глибокої впевненості. Стійкість - це передусім тривалість і збереження спонуки. Коло інтересів людини звичайно фіксується в понятті широта спрямованості, яка є важливим показником для діагностики низки інтересів особистості, і насамперед тих, що домінують у життєдіяльності людини. А рівень спрямованості свідчить про високу або низьку громадську активність, прагнення зробити благополучним життя, в одному випадку - лише для себе, в іншому, високому, - і для інших [4].

Л.М. Мітіна розглядає професійну спрямованість як систему мотивів і інтересів, що орієнтують діяльність особистості [10].

Професійна спрямованість, за Н.Б.Іванцовою, є складним утворенням і має багаторівневу і багатокомпонентну структуру. Індивідуально-професійний розвиток на різних етапах професіоналізації обумовлений якісними характеристиками професійного самовизначення, яке виражається у своєрідному творчому процесі розвитку особистості. Існує взаємозв'язок між сформованістю компонентів професійної спрямованості та успішністю процесу професіоналізації [6].

Структура професійної спрямованості складається зі змістовної сторони намірів чи планів індивіда щодо вибору галузі, професії, спеціальності, функціональної придатності особистості (схильностей і здібностей), мотиваційної сфери (обґрунтування вибору) і психологічної готовності до роботи за обраною професією [18].

З огляду на вищесказане ми вважаємо, що як цільова спрямованість, за Я.В.Васильєвим, так і професійна спрямованість виконує в житті студента – майбутнього фахівця футуристичну функцію, оскільки професійна спрямованість не відтворює майбутнє, вона його готує, моделює. Таке моделювання професійного майбутнього в житті особистості студента, за аналогією з цільовою спрямованістю, підкоряється принципу організованості. Принцип організованості, за Ю.М. Швалбом, передбачає структурність елементів, їхню відносну внутрішню несуперечність, функціональну цілісність і просторово-часову обмеженість [17].

Висновки. Таким чином, на основі теоретичного аналізу, можемо зробити висновок про те, що професійна спрямованість являється провідною інтегральною якістю особистості, характерною рисою якої є вибіркоче і мотиваційне ставлення індивіда до вибору професії відповідно до покликання й ідеалів, світогляду й інтересів [18].

Професійна спрямованість є складним, багатокomпонентним утворенням, що має особливу специфіку на різних етапах професіоналізації, що обумовлюється якісними характеристиками професійного самовизначення і виражається у своєрідному творчому процесі розвитку особистості. Професійна спрямованість є динамічним психологічним утворенням, що характеризується усвідомлюваними особистістю домінуючими професійними мотивами, які визначають стійке, тривале, активно-дійове, позитивне ставлення особистості до оволодіння психологічними знаннями, вміннями й навичками і забезпечує майбутнім фахівцям ефективність розв'язання виховних, освітніх та розвивальних завдань у майбутній професійній діяльності [6].

Ефективність формування у студентів професійної спрямованості підвищується на основі використання у навчально-виховному процесі наукового знання про специфіку розвитку її основних структурно-змістових складових – емоційного, потребово-мотиваційного, контрольного-оцінного. Умовами формування професійної спрямованості є усвідомлення студентами її специфіки та зв'язку з творчими здібностями (творчою активністю) та креативністю; розробка творчих учбових завдань, спрямованих на формування професійної спрямованості [6].

Отже, формування особистості майбутнього педагога виступає як складний і багатогранний процес. Успіх цього процесу залежить, в першу чергу, від організації та планування навчально-виховного процесу, пізнавальної діяльності студентів, активного виконання ними поставлених завдань, створення умов з метою виявлення необхідних для майбутньої педагогічної діяльності якостей.

Важливим моментом також виступає вироблення внутрішньої позиції, морального ідеалу майбутнього спеціаліста, ієрархії цінностей, надання професійної спрямованості життєвим прагненням і мотивам поведінки студента.

В практиці виховної роботи зі студентами часто ігноруються професійні вимоги до їх життєвих позицій. А тому слід мати на увазі, що вимоги до професійно-значущих цінностей, їх формування є важливим моментом у становленні особистості юнака, формуванні стійких життєвих поглядів та професійних переконань.

Список використаних джерел:

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А.Бодров. – М.: ПЕРСЭ, 2001. – 767 с.
2. Васильев Я.В. Футурреальная психология личности / Я.В. Васильев. – Николаев: Илион, 2007. – 518 с.

3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400с.
4. Вітенко І.С. Основи психології – Спрямованість та мотивація [Електронний ресурс] / І.С. Вітенко. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1924070137328/psihologiya/spryamovanist_motivatsiya
5. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе / Ф.Н. Гоноболин. – М.: Педагогика, 1988. – 260 с.
6. Іванцова Н.Б. Творчі здібності студентів-психологів як вияв професійної спрямованості [Електронний ресурс] / Н.Б.Іванцова. – Режим доступу: [http:// https://www.google.com.ua](http://https://www.google.com.ua)
7. Климов Е.А. Пути в профессионализм (психологический взгляд) / Е.А. Климов. – М.: ФЛИНТА, 2003. – С.236.
8. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя / Н.В.Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1967. – 184 с.
9. Кузьмина Н.В. Профессионализм педагогической деятельности / Н.В.Кузьмина, А.А. Реан. – СПб.: ПИТЕР, 1993. – 488 с.
10. Митина Л.М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Л.М. Митина. - М.: Флинта, 1998. - 180 с.
11. Мусалаева А.Р. Особенности формирования профессиональной направленности психологов в период вузовского обучения / А.Р. Мусалаева. - Ставрополь: СевкавГТу, 2004. - 25 с.
12. Професійна спрямованість: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.psyh.kiev.ua](http://www.psyh.kiev.ua)
13. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб.: ПИТЕР, 1999. – С. 518.
15. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». (Лекции,

практические задания, задания для самостоятельной работы) – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.

16. Слостенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессиональной подготовки / В.А.Слостенин. – М.: Педагогика, 1976. – 160 с.

17. Швалб Ю.М. Свідомість як відношення людини до світу / Ю.М.Швалб // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 154-166.

18. Щербакова Д.К. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Д.К.Щербакова. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Sherbakova.pdf

19. Якунина Ю.Е. Исследование критериев эффективности профессиональной деятельности учителей / Ю.Е.Якунина // Учебн. зап. кафедры психологии Северного Международного университета. – Вып. 1. – Магадан, 2001. – С. 17 - 28.]

The article deals with theoretical aspects of orientation of the individual as one of the central problems in particular vocational orientation of the individual students of the university, analyze different approaches to determining the orientation and professional orientation; the features of a professional orientation in adolescence as a factor (professional self-preparation for future activities in the student period), highlighted the impact of professional orientation to professional self-determination for future professionals in the learning process at the university, highlighted the components of professional orientation, which are indicators of its formation to students, set in a futuristic and function of professional orientation.

Keywords: orientation, professional orientation, motivational sphere, professional self-determination, vision, values, interests, inclinations, aspirations, ideals and beliefs.

Відомості про автора

Панчук Наталія Петрівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології освіти (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка).

+30974554345, nataliapanchuk697@gmail.ru